

բութիւն բերելու արեւմուտքից՝ կը
 ձգտի իրա մէջ մարդկայնութեան բու-
 լոր հանգամանքների կատարեալ ժո-
 ղովումն հաստատել, որ մեր նոր սե-
 բունդը հեռու գոյով այն լոկ բաժա-
 նումից, հատ ու կտոր գիտութիւնից,
 իր միտքը կ'ուղղէ տիեզերքի ամբող-
 ջութեան վրայ, և կը նկատէ չէ թէ
 միայն հատ հատ երեւոյթները, այլ և
 ամբողջութեան օրէնքների մէջ բնու-
 թեան բուն պատկերը կը ճանաչէ. որ
 մեր նոր սերունդը իր աչքը կը դար-
 ձնէ մարդկային քաղաքակրթութեան
 զարգացման լիութիւնը բմբռնելու հա-
 մար, իր միտքը կ'ընդարձակէ՝ ամբողջ
 մարդկայիններսը թափանցելու համար
 և կզգայ իր մէջ մարդկային պատմու-
 թեան սրտի բաբախումը: Ամենայն
 ազգի պատմութիւնը, և մեր հայկա-
 կան պատմութիւնը օրինակներով ցոյց
 են տալիս, թէ ինչպէս մարդը երբեմն
 իր օրնատօրական կեանքից տարբեր է
 երեւում, եթէ նորա սիրտը բացէ ընդ-
 հանրութեան համար, ամբողջութեան
 համար, ազգային կեանքի համար: Այս-
 պիսի ընդհանրական ոգի մենք ցոյց
 ենք տուել այնպիսի ժամանակներում,
 երբ մեր ազգը խոր տգիտութեան մէջ
 և անյաջող հանգամանքների մէջ է ե-
 ղել: Գուցէ երբեք մեր ազգը քաղա-
 քականապէս այնպէս հանգիստ չի ե-
 ղել, ինչպէս այժմ, իսկ անտարակոյս
 երբեք այնքան միջոց չէ ունեցել կրթ-
 թութեան համար, ինչպէս այժմ: Բայց
 զարմանալին այն է, որ գուցէ երբեք
 մեր ազգը այնպէս քայքայուած, այն-
 պէս բարոյապէս ընկած չէ եղել, ինչ-
 պէս այժմ: Արդեօք մեր նոր սերունդը
 այս տեղ իր բուն պաշտօնը կը ճանա-
 չէ:

Ս. Մանրէնիանց:

ԱՆԳՂԻԱԿԱՆ ԾԱՂԿԱՔԱՂ

Սողոմոնի Տաճարին ստորագրութիւնը

Ընդհանուր տեսութեամբ Սողո-
 մոնի Տաճարը Մովսիսի վկայութեան
 խորանին ընդարձակագոյն ձեւը ունէր,
 բարաչէն և ամրոցի մը նման պատե-
 րազմական պատնէշներով: Որովհետեւ
 Մովսիսական օրէնքը եղի, ոչխարի և
 այծի նման կենդանեաց արիւնհնէզ
 պատարագներէ կը բաղկանայր, ուստի
 Սողոմոնի Տաճարն ալ մէկ ընդարձակ
 քառանկիւն գաւթի մը պէտք ունէր
 յատկապէս զոհերը պահելու և մոր-
 թելու համար: Այս զոհերուն գլուխ-
 ները քարայտակին վրայ պնդապէս
 հաստատուած երկաթէ կարգ մը օղակ-
 ներուն կը խոնարհեցնէին, և պատա-
 րագին ծառայող քահանային պարոթն
 էր զանոնք իւր ձեռքը ղեկուէ: Այն
 Սողոմոնի ատենները քահանայ մը իւր
 հանդերձին թեւերը վեր հաւքած մը
 սովաճառի մը խիստ նման գործեր ու-
 նեցող մէկ անձ մը էր: Այս գաւթիթը
 միմիայն ղեկման գործոյն մէջ յարաբե-
 րութիւն ունեցողները կրնային մաները
 Պատեքի նման մեծ տօներու ատեն զո-
 հերը այնչափ բազմաթիւ կ'ըլլային, որ
 այս գաւթիթը չէր բաւէր: Երուսաղէմի
 նման ջերմ կլիմայի մը մէջ տաճար մը,
 ուր պատարագի համար զոհերու զե-
 նումը հանապազօրեայ գործողութիւն
 մի էր, ուրիշ որ և իցէ հարկաւորու-
 թէնէ զատ, լոկ քարայտակին վրայէն
 արիւնը սրբելու և զոհերը ու պատա-
 րագին ուրիշ մասերը լուալու կամ
 մաքրելու համար առատ ջուրի մատա-
 կարարութեան պէտք ունէր:

Այս պատճառիւ համար Սողոմոն
 պղնձէ ընդարձակ աւազան մը շինել
 տուաւ կամ ձուլեալ իոնք մը, որ Անգ-
 ղիական չափով գրեթէ երկու հազար

կերպն ջուր կը բռնանդակէր և որ ջուրի անւով մը լեցուն կը պահուէր : Այս աւազանէն անիւներու վրայ դրուած պղնձի պղնձի ամաններով կամ կոնքերով պէտք եղած ատեն Տաճարին զանազան կողմերը ջուր կը տարուէր : Զահերու զենուով կամ սպանուով պատարագներով զԱստուած պաշտելուն էական մասը ըլլալով հարկաւոր էր որ Տաճարը ողջակիզին համար համեմատութեամբ ազգին մատուցած պատարագներուն ընդարձակ սեղան մի ունենար, որոնք ըստ իրենց օրինաց մէկ տեղի մը մէջ միայն մատուցանել պէտք էր : Այս պատճառաւ խիստ ընդարձակ սեղանի մը հարկաւորութիւն կար և այս մեծ սեղանը Հրէից Ժողովուրդէն «Արիւնդ կամ Տիրոջ Առիւծը կը կոչուէր, այն սեղանին վրայ դրուած զոհերուն ամենաբազ կերպիւ սպառելէն : Այս սեղանին, ինչպէս նաև կոնքերուն, զոհերուն տրիւնը վրան սրսկելու համար պղնձի անօթներուն, մասհաններուն և այլն, ու սպասահարկու քահանայից և սեղանին ուրիշ պաշտօնէից ու սպասաւորաց սպասահարկութեան համար հարկաւոր եղած միջոցը Տաճարին մէջ առանձին գաւիթ մը կը կազմէր : Պաշտամունքը՝ ընդարձակ կրակի մը վրայ կենդանեաց մտերու այրելէն բաղկանալով, բրիստոնէական պաշտաման նման մի և նոյն յարկին ներքե պատարագին ներկայ գանուող որ և իցէ Ժողովրդեան գումարում մի անկարելի էր : Պաշտամունքը հարկ կ'ըլլար բաց օդին մէջ կատարուիլ, եթէ ոչ ողջակիզին ձենձերահատութիւնը անտանելի կ'ըլլար : Հրէայ հեղինակները իսկ կ'ըսեն թէ սեղանը այս մասին առանձնաշնորհութիւն մի ունէր, որ հովը որ կազմէն ալ փչելու ըլլար՝ ծուխը ուղղակի դէպ ՚ի վեր երկինք կը վերանայր, առանձնաշնորհութիւն մի, ու

րուն համար խիստ իրաւամբ համար խմբեալ բաղմունքիւն մի երախտադիւտութիւն զգալու իրաւունք ունէր :

Ժողովրդեան համար Տաճարը երկու գաւիթ ունէր, կրիկ մարդոց համար ներքին գաւիթ մը և կանանց համար արտաքին գաւիթ մը : Կանանց գաւիթէն դէպ ՚ի երիկ մարդոց գաւիթը յարկաճածուի սանգուխէ մը կ'ելլուէր : Ոչ որ ՚ի կանանց արտօնութիւն ունէր արանց կամ «Խորայէլի գաւիթը» մտնելու բաց ՚ի պատարագ մատուցանելու պատճառաւ, որ ատեն ըստ օրինաց զոհին մատուցանելէն առաջ պէտք էր վրան ձեռք տարածանել և ասոր համար Խորայէլի գաւիթէն անցնելու հարկ կ'ըլլար սեղանին մերձեանալու համար :

Ժողովուրդը անձրեւէ կամ արեւգական ճառագայթներէն պաշտպանելու համար կարգ մը սիւներու վրայ հաստատուած յարկաշէն մը կը լըջապատէր այլ և այլ գաւիթները : Այս գաւիթներուն մէկուն մէջն էր, որ մեր Փրկիչը ձմեռ ատեն Նաւահատեաց տօնին կը շրջէր. (Յ. 4. Ժ. 22) : Որովհետեւ իբր աղգային տաճար մը Ժողովրդեան յարակայ ընձաներովը բռնականապէս թանկագին և տղիւ մետաղէ զրամներու և անօթներու ահագին հարստութիւն կը ժողովուէր, ուստի ասոր համար հարկաւոր էր որ այնպիսի կողոպտիչ թշնամիներու յարձակմանց ենթակայ եղող ժամանակներու կամ դարերուն մէջ որ և իցէ ամբողջ մը ունեցած զիմադրելու ամբողջութեանը հաւասար պարիսպներով և պատնէշներով պաշտպանուած ըլլայ, և նոյնպէս հաւասարապէս հարկաւոր էր որ Տաճարը յարձակման ատեն պաշտպանելու համար կազմ և պարաստ խումբ մը մարդիկ ունենար : Այս ժամանակներուն մէջ ազգի մը

Տաճարը, ընդ հանրապէս խօսելով թա-
գաւորին և մասնաւոր ընտանեաց ա-
ւանգներուն իբր պահարան եւս կը
ծառայէր, և որուն համար արգարայի
պատճառ մը ունէր զայն կրկնակի ան-
վտանգ և անպահով ընելու :

Այս անպահովութեան նկատմամբ
Տաճարին շինութեան համար Աստու-
ծոյ ցոյց տուած տեղը խիստ յարմար
եկած էր : Տաճարը Ամորհացւոց լե-
րանց մէկուն վրայ շինուած էր, ուր
Քրտահամ աստուածային հրամանաւ
իւր Իսահակ որդին զոհելու տարաւ :

Ընտրուած տեղը հողաբլուր մը
կամ բարձրացեալ ապառաժ մի էր, ու-
րուն արեւելեան կողմը զառ ՚ի վայր
Յովնափատու ձորը կը նայէր : Հարա-
ւային ծայրը դէպ ՚ի վար Էնովմի ձորին
վրայ կը նայէր և արեւմտեան կողմը
խորունկ պատառուածքով մը Սիճի
լեռնէն կ'անջատուէր, որուն վրայ Գաւ-
թի պալատը կանգնուած էր : Ուստի
այս երեք կողմէն այս հողաբլուրը կամ
բարձրացեալ ապառաժը ընութեամբ
անմատչելի էր, և երբ բարձր և հաստ
պարիսպներով եւս ամրացաւ, ալ բո-
լորովին անառիկ եղաւ :

Հիւսիսային կողմը ապառաժէ պատ-
նէջը նեղ կիրճով մը քաղաքին միւս
մասը կը միացնէր և որ ահագին ամ-
րութեամբ շինուած աշտարակով մը
պաշտպանուած էր. այս աշտարակը
ետքէն « turris Antonia » Աշտարակ
Անտոնիոսի կոչուեցաւ : Տաճարը շրջա-
պատող պարսպաց հետ այս աշտարա-
կը Տաճարին ամրութիւնը կատարե-
լագործեց :

Այս ամեն ամրութեամբ պաշտ-
պանուած Տաճարը « Լեառն Տան Տեա-
ւըն » կը կոչուէր : Տիրոջը Տունը, որ
Անտպատի Վկայութե խորանին կրկին
մէծովրդ ունէր, բաղդատութեմը մեծ
շէնք մէջէն Իր կարեւորութիւնը Իորայէլի

Տէր Աստուծոյն բնակարանը ըլլալ վը
ունեցած սրբութեանը մէջ կը կայանար,
որ ըստ Մարգարէից ձեռնեւոյ փայտե-
քանդակուած քերովելից մէջ տեղը
կը բնակէր :

Մովսիսի Վկայութեան խորանին նման
Տիրոջը տան նախասենեակն ալ առաջու-
սորութեան հացը խոնկի սեղանը և
Եօթնաստեղեան աշտանակը (*) կը պա-
րունակէր, ուր առաւօտ եւ երեկոյ
միմիայն սպասաւորող քահանայ մի կը
մանէր : Ներքին սենեակը, այն է Սըը-
բութիւն Սրբութեանց սրբավայրը
նոյնպէս Տապանակ Ուխտին կը բովան-
դակէր, ուր միայն տարին անգամ մը, այն
է Քաւութեան օրը, սոսկ քահանայա-
պետը կը մանէր : Այս երկու սենեկաց
փոքր իրենց սրբութեան և ներքին
չքերութեան մէջ կը կայանայր : Ար-
տաքին ձեւով հաղիւ թէ իբր ճառ
տարապետական գործ մի կրնային նը
կատուիլ ուրիշ շէնքերու հետ կա-
պակցած ըլլալով, և որոնք քահանայից
և տաճարին վերաբերեալ ուրիշ վախ-
ճաններու համար սենեակներ կը պա-
րունակէին :

Տիրոջը Տունը և Տիրոջը տան լե-
ռը իրարմէ որոշել պէտք է : Առաջին
անունը այն երկու սրբազան սենեկաց
կը վերաբերի, և վերջին անունը ամ-
բողջ շէնքերուն, իրենց պարիսպները

(*) Եօթնաստեղեան աշտանակի պատկերն կը
տեսնուի ՚ի Հռովմ Տիրոսի յաղթութեան կամա-
րին վերայ : Վասն զի Քրիստոսի 70 թուին Երու-
սաղէմ քաղաքն և իւր Տաճարն առնուելով կող-
պուտներուն մէկ մասն Հռովմայեցոց ձեռքն ան-
ցաւ : Յովնայոս կ'ըսէ թէ. « Հռովմայեցիք Տաճարն
կործանելէն վերջն անոր մէջ զանաւոր զանազան
բաներն, այսինքն սոկեղէն սեղանն և Եօթնաստե-
ղեան աշտանակն յաւթանակաւ Հռովմ տարին » :
Ասոնք Վեսպասիանոսի բաղաւթն անուն լճրան ըս-
տորտն շինած Տաճարին մէջ դրուեցան : Այն-
նայն հաւանականութեամբ Էրկրորդ Տաճարին ոս-
կեղէն աշտանակն յար և նման շինուած էր առաջ-
նայն :

և ամբողջութեամբ միատեղ առնելով : Այս Տիրոջը Տան լեռը Աւետացիներ կը պահպանէին , որոնք զիշեր և ցորեկ կատարեալ զինուորական պաշտպանողական դրութեամբ մը կը հսկէին :

Երկրորդ Տաճարը

Առաջին Տաճարին շինութեան աւան Սողոմոն բոլոր դրացի իշխաններէն և թագաւորութիւններէն շնորհաւորութեան և բարեմաղթութեան նամակներ ընդունած էր եւ սեղանին կանգնուած առնէ ու Տիրոջ տան ընծայման ժամանակ ամբողջ Հրէական թագաւորութիւնը ցնծութեան աղաղակներով հնչեց և բոլոր դրացի ժողովուրդները Խորայէլի հետ ուրախացան : Բայց սակայն , երբ գերութեան որդւոյ մնացորդները սակաւամիւլ և բեկեալ սրտիւք վերադարձան աւերակներու մեջէն Երկրորդ Տաճարը վերաշինելու համար , որուն իրենց ազգին և առաջնորդացը կամ իշխանացը մեղքերը պատճառ եղած էին , շուտ գտան որ թէև առաջին շէնքը ուրախութեան և խաղաղութեան գործ մը եղած էր , ներկայն հակառակութեան և վտանգի առարկայ մը պիտի ըլլար :

Սամարացիք նախ մարդ զըկելով ի մացուցին թէ իրենք ալ իրենց ազգակիցն էին եւ իրենց հետ շինութեան մասնակցիլ կը փափաքէին . սակայն Զորաբաբել պատասխանեց . « Ոչ է մեզ եւ ձեզ արժան չինել զտուն Տեառն Աստուծոյ , որպէս և հրամայեաց մեզ Կիւրոս թագաւոր Պարսից » :

Ասոր վրայ Սամարացիք երկրին միւս ժողովուրդեան հետ միաբանելով Պարսկաց խորհրդականներէն զոմանս կաշառեցին , որպէս զի խորամանկելով Կիւրոսի հրովարտակը ետ դարձնել տան : Կիւրոսի մահուանէ վերջ (նախ քան զՔրիստոս 530) իւր որդւոյն իշխա-

նութեան առնէ Սամարացիք իրենց խորամանկութիւնները նորոգեցին եւ վերջապէս յաջողեցան շինութեան շարունակութիւնը արգիլելու հրովարտակ ստանալ :

Այս Կիւրոսի հրովարտակին տըրւելէն տան և վեց տարի վերջ (նախ քան զՔրիստոս 522) տեղի ունեցաւ : Այս առնէ՝ որ Անգէ եւ Զորաբաբել իրենց մարգարէութեան պաշտօնը կատարեցին : Այն առնէ Զորաբաբել քաջալերութիւն ստանալով նորէն շինութեան ձեռք զարկաւ , որուն վրայ անմիջապէս Սամարացւոց ընդդիմութիւնը վերանորոգեցաւ և խնդիրը Քարեհ թագաւորին առջեւ բերուեցաւ որ աթոռը բարձրացած էր :

Քարեհ իւր հաւան Կիւրոսի հրովարտակը ճանչնալով և հաստատելով շուտ մը վէճը վերջացոյց , հրամայելով նա և որ և իցէ եթէ մէկը ուրիշ նոր ընդդիմութիւն մը հանէ , իւր տունէն վայտ մը առնուելով վրան պիտի կախուի : Այս հրովարտակաւ զինուած Զորաբաբել Տաճարին շինութիւնը յառաջ մղեց և հուսկ ուրեմն Պարսկացի մէջ , Քարեհի թագաւորութեան վեշտասաներորդ տարին՝ շինութիւնը լմնցաւ : Բոլոր ժողովուրդը Առաջաւորութեան տօնը ամենամեծ ցնծութեամբ տօնեց Երկրորդ Տաճարին նուիրական ընծայման առնէ : Ահա այսպէս Զորաբաբելի ճարտարապետութեամբ շինութիւնը յաջողութիւն գտաւ ու կատարեցաւ :

Երիտասարդք կը ցնծային , բայց ճերմակք , որոնք առաջին Տաճարը գեռ եւս կը յիշէին , Տաճարին շինութեան և մեծութեան մասին և զո՞՞նուազութեան վրայ կը տխրէին : Այս Երկրորդ Տաճարը առաջնոյն կէս չափն էր միայն , և իր նիւթերը խիստ ստորին էին :

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՄՈՒՐԻՈՒԹԻՒՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՍՑ

ԱՌԱՅ Տիրոջ երբ կ'ապրէի,
Եթէ ապրիլ կրնամ կոչել.

Բան մը արտօնւմ չէր տար ինձի
Կամ իմ սիրտս գոհացնէ:

Մտաւ յայտեր վախեր ունայն
Փախախտի զիս կը խռովէին.

Ինչպէս փետուրն օդին վրան
Խաղը կ'ըլլայ ամեն հովին:

Բայց կը տեսնեմ ահա հիմայ
Թէ ինչ որ ինձ կը պատահի.

Բաւ է Քրիստոս հետս ըլլայ՝
Վախճանը քաղցր է եւ բարի:

Նստախնամել նա խոտապաւ,
Իմ պարտքս է սոսի հաւատալ իրեն
Այն որ ինձի համար մեռաւ
Յայանել ցուերս՝ անձուկս ամեն:

«Դու պարզապէս ինձ հետեւէ՛
Մի հարցներ, բայց հաւատա՛ւ.

Պէտքի ատենդ ինձի կանչէ՛

Ես քեզ կ'օգնեմ, եղբօր վստահ»:

Այո, Զայնիդ ես հնազանդած

Անձս քեզի, Տէր, կը յանձնեմ

Ինչ որ ինձի տեսնես պատշաճ

Այն է բարին, ապահով եմ:

Բայց երբ ճամբան է փոթորկած

Եւ կը խռովի մարմինս երկչոտ

Թող քու խոտուածք եւ սէրդ

Զիս պթափեն եւ բերեն մօտդ:

Թարգ.

Յ.-Լ. Տա՛կաճէ՛սն:

Մեր համազգի գրագէտներէն ու
մանր, Հոյս և Սասնա աղգային սրա-
բերականաց մէջ եկեղեցականաց ա-
մուսնութեան և ամուրիութեան վե-
րայ յօդուածներ կարգալով, նամա-
կագրութեամբ կը խնդրեն Սթէ Խըլէ
բազրութենէն իւր համոզումն յայտ-
նել այս մասին:

Սթէ, իբրեւ գլխաւորապէս կրօ-
նական Լճագիր, անշուշտ իւր հա-
մոզումն եւս հաստատած պիտի լի-
նի կրօնական հիմանց վերայ: Ինչպէս
կը հաւատանք, որ Քրիստոնէական Ար-
թօնքն է ամուսնութիւնն սրբագործու-
ղին և նորա արժանաւորութիւնն հըռ-
չակողն, նոյնպէս պիտի հաւատանք,
որ Քրիստոնէական Արթօնքն, ինչ որ խռ-
սած է ամուրիութեան կամ կուտու-
թեան նկատմամբ, ճշմարիտ է և շա-
հաւէտ, երբ կատարուի ըստ պատ-
ուիրանի Քրիստոնէական Արթի: Երբ
կատարուի, ասացինք, վասն զի ինչ
տեղ պատուիրանաց կատարումն չը-
կայ, այն տեղ ոչ ամուսնութիւնն ա-
մուսնութիւն է և ոչ ամուրիու-
թիւնն՝ ամուրիութիւն:

Ուստի ՚ի բաց թողլով զեղծումներն
(որք ոչ միայն ամուրի, այլ և ամուս-
նացեալ կենաց մէջ կարեն սպրդիլ
մարդոյ անձնիշխանական կամոց չա-
րաչար դործածութենէն), մենք պի-
տի համառօտիւ միայն յառաջ բերենք՝
թէ ինչ կերպով խօսուած է Նոր Ար-
տակարանի մէջ եկեղեցականաց ա-
մուսնութեան կամ ամուրիութեան
վերայ:

Նոր ԿՏԱԿԱՐԱՆՆ ամենեւին լը-
ռութիւն պահած չ'է այս մասին,